

Gyárfás Ágnes

A kék liliom (Meseelemzés)

Ismerünk kék liliomot. Erdők és lápos, mocsaras erdőszélek virága. Szelídített, kiskerti formája a sárga Írisz. Ha szelídül, elveszti kék színet, megfakul, megsárgul. Így is szép, reprezentatív tavaszi virág, de az az indigó és búzakék szín között váltakozó bűvölet, amit a vadon termő kék liliom áraszt, utánozhatatlan szépségű.

Ilyen csodálatos kék színe lehet a Boldogasszony köpenyének.

Ez a liliom a mese történetében a temető árkában, sáros, vizenyős helyen, a Kati oda temetett testéből és a koporsójából nőtt elő. Így, a kék liliom Kati újjászületésének nemcsak szimbóluma, de szakrális valósága.

A mese ugyanis két Katiról szól. Egy falusi lányról és egy királyi jegyesről. A falusi lány mátkája az ördög, a halálon túli égi földön újjászületett lány növényyszerű, még hozzá az Írisz féle virágok gumójából való növény családjához tartozik. A gumó őrzi a legtartósabban a növény lényegét. A kazettás templomaink női életfái vagy szívből, vagy gumóból nőnek ki. Katinak a szíve volt az a tartós gumó, amelyből újjászületett, személyisége kisarjad. Minden más, ami a régi világhoz kötötte elporladt. A tiszta szíve őrizte az igazi Katit, akire a jegyese rácsodálkozott a temető mellett elvezető útjában.

A régi Kati szép falusi lány volt, eljárt a főnöba, de nem akadt mátkája. Egyszer bújában azt találta mondani, hogy az ördögnek is szívesen lenne a mátkája, csakhogy pártában ne maradjon. Erre jól rászólt, mert másnap egy jóképű legény ült le mellé, akinek azonban lólába volt.

Tudott dolog, hogy mondáink, népmeséink ördögének patája van, hol ló pata, hol szamar pata. És, ahol ezt a falra teszik, meg is jelenik az ördög.

Amikor a lány észrevette, hogy ördöggel mátkásodott el, lélekszakadva elfutott, de az ördög nem adta fel. Ő már belajstromozta a Kati lelkét, és mint ma is itt élő sok-sok pereputtya „meg akarta találni a számítását”.

Az ördög a temetőben lakott, ezt Kati kikutatta. Ott is a föld alatt. Kati nem került a te-

metőbe, csak az árkába, ahol az ördögnek már nem volt hatalma.

Miért kellett Katinak meghalnia? Mert az ördög kiirtotta az egész családját, csak a kis öccse maradt életben. A kisfiú temette el Katit, ahogy az öregasszony mondta, a temető árkába, úgy, hogy csak két lapát földet szórhattak rá. Már ebből is sejthettük, hogy nem a földből nőtt ki a kék liliom, hanem a Kati szívéből.

Érdekes, hogy a mesemondó nem szánakozott a szülők halálán, a bátyja elvesztését is pusztán tényszerűen vont le. A választ a temető adta meg. A temetőben lakott az ördög és elvitte, aki elvihető volt, vagyis odavaló. Ezt pusztán a logika diktálta, hiszen mind a szülők, mind a testvér bátyja, ártatlanok voltak a Kati mátkaságában, áldozatként is felfoghatjuk halálukat. Hogy hirtelen meghaltak, ez áldozattétel volt ezen a világon. De, hogy az ördög vitte el őket ez másvilági ügy, s azt a kérdést sugallja, nem szolgáltak-e rá itt a földön arra, hogy az ördög markába került a lelkük. Kik jutnak a pokolra? Semmiképpen nem angyalok.

A mese második része „egy királyfi” palotájában játszódik le. A kék liliomot ugyanis „egy királyfi” vette észre és az ő inasa szakította le ura számára.

Az inasnak fontos szerepe volt a mesében. Ő fedezte fel Katit a virágban. Ő látta meg az ágy alá bújva, amint megrázódik a virág és kilép belőle egy szép leány. Ő látta azt is, amint a virágleány jóízűen megeszi a királyfi vacsoráját.

Ezek után a királyfi könnyen keblére ölelhette a vígan lakmározó szép liliomlányt. Milyen volt a liliom, azt is megtudhatjuk. A királyfi arany pohárba tette, s nézte, nézte, gyönyörködött benne. De volt, ahogy volt nappal. Este következett csak az igazi gyönyörűség. Ahogy beesteledett, a kék liliom úgy ragyogott, de úgy, hogy a királyfinak a szeme is káprázott a szertelen ragyogástól.

Ez a tiszta ragyogás a Szent Katalinok és „egy királyfi” szerelmének fénye. Egy olyan kor emléke, amikor minden lélek ragyogott. Nem csak a mesében jelenik meg az aranykor valóságú, hanem csak Ovidius vagy Homérosz idézték meg

emlékét. Galeotto Marzio úgy beszélt a Szerém városában termő szőlőkacsként tekeredő arany indákról, mint napi valóságról. „Különben nekem is van egy ilyen aranycserje-ágból készült gyűrűm”, fejezte be könnyeden a szerémségi aranyvilág leírását.

Ezek után már senki sem csodálkozik, hogy Katalin lelke úgy ragyogott a kék lilium szirmaiban, hogy örökre rabul ejtette az egyszeri királyfit. (58-59)¹

A kék lilium (népmese)²

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon túl, még a hármass üveghegyen is túl, kidőlt kemencének bedőlt oldalában — volt egyszer egy öregasszony. Ennek az öregasszonynak a házához télen át minden este fonóba járt tizenkét leány. A tizenkét leány közül tizenegyenek volt már jegybéli

mátkája, csak egynek nem, a legeslegszebbnek, akinek Kati volt a neve. No, ez igazán Isten csudája volt, de így volt, ha mondom, úgy láttam, mint ma, ott voltam, amikor beszélték, ott én.

Sokat kesergett, sírt a leány, hogy mindenkinek rendel társat az Isten, csak őneki nem, s nagy bújában, keservében azt találta mondani, hogy az ördögnek is szívesen lenne már a mátkája, csakhogy világ csúfjára pártában ne maradjon.

Ez így annyiban maradt, mondás: mondás, ahogy mondta, el is felejtette, de egy hét sem telt belé, hát amint a fonóba megy, s leül a székére, egy szép, ügyibevaló legény melléje telepszik, kelletti magát szép szóval, a leánynak megtetszik a legény, a legénynek is a leány, s ott mindjárt elmátkásodtak.

¹ Galeotto Marzio könyve. Pest. Lampert kiad. 1901.

² Gyűjtötte: Benedek Elek. Magyar mese- és mondavilág 3. kötet.

Hát ez így jó volt, ahogy volt, a leány énekelt nagy vígan a többivel, pergett az orsója nagy frissen, s egyszerre csak kiperdült a kezéből. Szól a mátkájának, hogy vegye föl, az le is hajol, a leány is lenéz a földre s hát uramteremtőm, akkor látja, hogy az ő mátkájának lólába van!

Hej, édes Jézusom, szörnyen megijed a leány, elfehéredik a színében, mint a gyócsévirág, de szólni sem tudott, úgy megfogyott a szava, csak kitámolygott a szobából. Utána megy az öregasszony, s kérdi:

— Hát neked, édes leányom, mi nagy bajod esett?

— Jaj, lelkem, öreganyám, ne is kérdezze, lólába van a mátkámnak!

— Bizony ha lólába van — mondta az öregasszony —, akkor ördög a te mátkád. Hanem azért csak várd meg itt az ereszben, hadd kíséren haza. Mikor a kapuban elbúcsúzik tőled, a fonálnak, amit ma este fontál, a végét kösd a dolmánya gombjára, s amint jó messzire távolodott, menj utána, hogy lássad, tudjad, hol van a szállása.

A leány csakugyan úgy tett, amint az öregasszony tanácsolta: mikor a legény elbúcsúzott, a fonálnál fogva messziről kísérte, végig a falun, ki a mezőre. Jaj, Uram Jézus hol állott meg a legény! Éppen a temető kapuja előtt. S ím, csak mormogott valamit magában, egyszeriben megnyílt a temető kapuja, azon bement, s úgy elnyelte a föld, mintha nem is lett volna.

De majd megszakadt a szíve a leánynak, amikor ezt látta! Nagy sírva-ríva ment haza, nem aludott egész éjszaka, s ahogy pitymallott, ment az öregasszonyhoz.

— Jaj, lelkem, öreganyám, igaza volt kened: ördög az én mátkám. A temető földjében vagy a szállása.

Mondotta az öregasszony:

— No akkor, édes lányom, többet el se jöjj hozzám a fonóba, maradj otthon, jól bezárd a házatoknak ajtaját, ablakát, mert különben elvisz az ördög.

Bezzeg jött az ördög este a fonóba, kérdi, hol a mátkája; mondják: nem látták, nem tudják. Meg sem állott, kiszaladt, s nagy mérgében akkora fürgeteget csinált, hogy a házak csak úgy recsegtek-roportak, azzal ment a mátkája ablakára, s bekiáltott:

— Nyisd ki az ajtót, Kati!

— Nem nyitom én, eredj a pokolba! — szólta ki a leány.

— Nyisd ki, amíg szépen kérlek!

— Bizony nem nyitom ki.

— Nyisd ki, különben reggelre meghal az apád!

— Azt én nem hiszem!

No, ha nem hitte akkor, elhitte reggel, mert reggelre csakugyan meghalt az apja.

Másnap este megint bekopogtatott az ördög, de a leány akkor sem eresztette be. Bizony, ha nem, reggelre meghalt az anyja.

Harmadnap is elment az ördög, s merthogy a leány nem eresztette be, reggelre meghalt a leánynak a testvérbátyja.

Megy reggel a leány nagy sírással-rívással az öregasszonyhoz:

— Jaj, lelkem, öreganyám, mit tegyek, merre forduljak, mondja meg, ha lelke s Istene van! Apám, anyám, testvérbátyám meghalt, most az öcsém a sor, s azután bizonyosan én következem.

Azt mondta az öregasszony:

— Rajtad van most a sor, édes leányom. Holnap reggelre neked is meg kell halnod. De ne búsulj, jó az Isten, jót ad. Eredj haza, s mondd meg az öcsédnek, hogy ha meghalsz, ne tegye a koporsót a gerenda alá, s ha indulnak a temetőbe, ne vigyenek ki se az ajtóküszöbön, se az ablakon, a temető földjébe se temessenek, csak az árokba, ott is csak egy-két kapa földet vessenek reád.

Mondja a leány az öccsének, hogy mit csináljon vele, ha meghal, s hát csakugyan meg is halt reggelre. Egyszeriben felöltöztetik szép fehér ruhába, koporsóba teszik, de a legény a koporsót az ágy alá dugta, s mikor elkövetkezett a temetés órája, a küszöb alatt egy nagy gödröt ásott, azon keresztül tolták ki a koporsót, a temetőnek meg az árkába tették a koporsót, vetettek rá egy-két kapa földet, s azzal otthagyták.

Na, eltelik egy nap, eltelik kettő, megvirrad a harmadik is, s hát a leány sírján harmadnap reggel egy gyönyörűséges kék liliom nyílt ki. Történetesen éppen arra járt egy királyfi, erősen megtetszett neki a liliom, leszakasztotta, hazavitte, aranyphárba tette, s nem tudta levenni a szemét róla, nézte, nézegette egész nap. De volt, ahogy volt nappal, este következett csak az igazi gyönyörűség. Ahogy beesteledett, a kék liliom úgy ragyogott, de úgy, hogy a királyfinak a szeme is káprázott a szertelen ragyogástól. Fél éjszaka elült a virág mellett, csak akkor vette észre, hogy nem is vacsorázott. Közben bejött az inas.

— Felséges királyfi, mért nem vacsorázik?

— Jó, jó — mondta a királyfi. — Hozd a vacsorát a hálószobámba, majd vacsorázok.

Azzal a királyfi bement a hálószobába, de vitte a liliomot is, s nem is nyúlt a vacsorához, pedig az inas az ágya elé tette.

Hát lelkem teremtette, mi történt? A királyfi elaludt vacsora nélkül, s reggel mégis híre-pora sem volt a sok drága ételnek-italnak. Nem tudta elgondolni, pedig ütötte fejét a gond erősen, hogy ki ehette meg az ő vacsoráját. S másnap reggel megint csak arra ébredt, hogy volt vacsora, nincs vacsora, pedig ő egy befaló falás nem sok, annyit sem evett este.

Szólítja az inast:

— Hé, Jancsi, ki eszi meg az én vacsorámat?!

Égre-földre esküdjözik az inas, hogy ő nem tudja, honnét tudná, mikor nem járt a szobában.

— De így meg úgy, neked tudnod kell, s ha holnap reggelre urát nem adod, karóba kerül a fejed.

Hej, megijed Jancsi, a hideg is kirázta, hogy neki most majd meg kell halni nagy ártatlan! Mit gondolt, mit nem, nem egyebet a nagy semminél, megleste, mikor elalszik a királyfi, s bebújt az ágya alá. Hát még jóformán meg sem lapult ott, megrázkódik a kék liliom a pohárban, s gyönyörűséges szép leány lett belőle, azzal egyenest megy az asztalhoz, megeszi a királyfi vacsoráját, vacsora után meg lehajol a királyfira, simogatja, cirógatja, még meg is csókolja, aztán hirtelen visszaszállott az arany pohárba, kék liliom képében.

Bezzeg örült Jancsi! Reggel, ahogy felébredt a királyfi, mondja neki, hogy mit látott.

— No, Jancsi, meglátom, hogy igazat beszéltél-e. Ma éjjel megfogd azt a leányt, ha kedves az életed!

Eltelik a nap, beesteledik, a királyfi lefekszik, s addig nézte a kék liliomot, hogy elnyomja az álom. De bezzeg nem aludt el Jancsi! Várta, hogy leánnyá váljék a liliom. Hiszen egy fertályóra sem telt belé, a liliom megrázkódott, leány lett belőle, leült az asztal mellé, megette a vacsorát, aztán szépen a királyfi fölé hajolt, cirókálmorókálta az arcát s még meg is csókolta.

Na, csak ez kellett Jancsinak. Ahogy a csók cuppant, megragadta a leányt, az meg akkorát sikoltott, hogy a királyfi egyszeriben fölébredt.

Nézi, nézi a királyfi a leányt, dörzsöli a szemét, hogy még jobban lássa, s egyszerre csak azt mondta lelkes szóval:

— Hallod-e, te leány! Sok országot-világot bejártam, de hozzád hasonlatos szépet nem láttam. Te az enyém, én a tied!

A leány bizony egy szóval sem mondta, hogy nem, s még abban a minutában elmátkásodtak, másnap meg a királyfi kihirdette ország-világ előtt, hogy házasodik, négy hét múlva lesz a lakodalom, aki jöhet, ne jöjjön, aki nem jöhet, jöjjön el a vendégségbe, mert lesz ott minden, ami jó, enni- s innivaló, csak hozzanak magukkal a vendégek.

No, jól van... de a leánynak nem volt nyugalma: félt az ördögtől. Elment az öregasszonyhoz, elmondja, hogy járt, mint járt, hogy lett holtból eleven, csak most az ördög meg ne rontsa.

Azt mondta az öregasszony:

— Ne félj, édes leányom. Mondd meg a mátkádnak, hogy csináltasson olyan hintót, mely csak a templom ajtaja előtt áll meg, másutt nem, s abból csak az oltárnál lépjetek ki.

Visszament a leány örömmel, mondta a mátkájának, amit az öregasszony tanácsolt. Úgy lett, ahogy kellett, semmi bajuk se lett, a pap szépen összeadta, s az órától fogvást úgy éltek, mint két gilicemadár.

Úgy bizony! Még ma is élnek, ha meg nem haltak.

